

**JAN SOKOL: ETIKA, ŽIVOT, INSTITUCE: POKUS
O PRAKTICKOU FILOSOFII. PRAHA: VYŠEHRA, 2014.**

Zhruba v polovině minulého roku vyšla nová kniha významného českého filosofa Jana Sokola *Etika, život, instituce*. Jedná se o přepracované a mírně rozšířené vydání autorova textu z roku 2010, jenž nesl název *Etika a život*. Podtitul obou knih zůstává identický: *Pokus o praktickou filosofii*.

Již pouhé rozšíření názvu původního titulu o slovo *instituce* je krokem správným směrem, neboť v této podobě daleko lépe vystihuje celkové vyznění knihy. Nejedná se totiž „pouze“ o čistě teoretické pojednání, jak by mohlo původní označení částečně implikovat, ale velmi aktuální a živý text, který se v obecných i konkrétnějších souvislostech vztahuje k etickým otázkám života dnešního člověka. Větších či menších změn a úprav doznala kniha i v dalších svých částech, zejména pak v autorově stěžejní „etice dědice“, jíž se budeme ještě věnovat.

Pomineme-li obligátní části knihy, mezi něž patří tradičně úvod, závěr a seznam použité literatury, můžeme říci, že je spis tvořen čtyřmi stěžejními oddíly. První je věnován nástinu etiky jako praktické filosofie, druhý vymezení klíčových pojmů, třetí fundamentálním teoretickým východiskům etiky a čtvrtý Sokolovu vlastnímu originálnímu pohledu na etiku v kontextu života moderního člověka, jež označuje právě slovním spojením *etika dědice*. Dodejme však, že svébytný pohled autorův se neomezuje pouze na tuto partii knihy, nýbrž se nese celým textem a vytváří z něj myšlenkově kompaktní celek.

V úvodu Sokol explicitně vymezuje cíle knihy. Jsou jimi: zřetelnější rozlišování mravně významných fenoménů, připomenutí soudobé situace jednajícího člověka v kontextu zázemí institucí a organizací, posílení společenského aspektu mravnosti a v neposlední řadě poskytnutí společných východisek etického uvažování. Vychází při tom jak z filosofické tradice, tak i věd o člověku.

Kapitola „Praktická filosofie“ čtenáře seznamuje s tím, co je etika jako součást filosofie — ta bývá tradičně členěna na teoretickou a praktickou, kdy právě druhá z nich je ztotožňována s pojmem etika. Předmět etiky jako praktické filosofie přitom vymezil již Sókratés ve své výmluvné otázce: „Jak máme žít?“ Ve vazbě na situaci soudobého člověka Sokol opakovaně poukazuje na skutečnost, že naše možnosti jsou daleko širší než v ještě nedávné minulosti a také důsledky našeho jednání mohou mít nepoměrně závažnější důsledky, a to i pro naše potomky. To vše klade zvýšené nároky na naši odpovědnost.

V části věnované základním pojmům nabízí autor stručné vymezení některých termínů, které sice většinou známe z běžné mluvy, ale ve filosofickém uvažování jsou spojeny s mnohými obtížemi. Patří sem: život, svoboda, moc, soutěž a soupeření, mrav, morálka a etika, relativita a relativismus, rozhodování a odpovědnost či spravedlnost. V kontextu tematického zaměření recenzované knihy nelze čtenářům výslovně nedoporučit alespoň Sokolův výstižný výměr pojmů mrav, morálka a etika, jež tak často působí mnohá nedorozumění.

Bezprostředně navazující oddíl knihy je věnován východiskům praktické filosofie čili etiky. Jde o jakousi svébytnou rekapitulaci hlavních směrů a názorů z dějin etického myšlení. Můžeme-li soudit i z dalších Sokolových knih, pak autor není příznivcem chronologicky pojatých přehledů dějin filosofie a etiky, ale naopak upřed-

nostňuje přístup systematický, který je sice náročnější, avšak umožňuje vidět věci v souvislostech. Z mnohých etických teorií, konceptů a myšlenek, jež Sokol vnímá jako komplementární a nikoliv antagonistické, nabízí čtenáři mimo jiné tyto: rovnováha světa, odplata a vyrovnání, tzv. zlaté pravidlo a Kantův kategorický imperativ, následuje štěstí a blaženost, Aristotelova eudaimonie, epikurejství, hédonismus, křesťanství a utilitarismus, poté lidská duše a péče o ni, čest a svědomí, autonomie a heteronomie, dále je to idea dobra, etický realismus a relativismus, dobro a zlo a nakonec mravní smysl, cit a rozum. Doplňme, že oproti původnímu vydání byly do této části nově připsány kapitoly věnované křesťanské morálce a otázce autonomie a heteronomie. Ke křesťanské dimenzi textu dodejme, že autor nepředkládá knihu, kterou by bylo možné označit souslovím křesťanská etika. Naopak. Snaží se čtenáři poskytnout určitý univerzální základ pro vlastní uvažování, který v našem prostředí nevyhází výhradně z křesťanské věrouky.

Tím se dostáváme k Sokolovu osobitému pohledu na etiku (dnešního) člověka, jíž nazývá etikou dědice. Stejnojmenná část knihy byla ostatně v tomto novém vydání upravena v největším rozsahu, a to s cílem dosažení lepší strukturace a srozumitelnosti předloženého textu. Proč ale etika dědice? Autor ve svém výkladu vychází z představy, že prakticky vše, s čím se ve svém životě setkáváme (včetně života samotného), je jakýsi dar či dědictví pocházející od našich předků. To platí i o institucích, organizacích a dalších výdobytcích moderních společností. A tato skutečnost by měla determinovat i náš přístup k nim, poněvadž nejsme jejich neomezenými vlastníky, ale naopak dědici a správci a naší intencí by mělo být přispívat k jejich zdárnému chodu. Jsou to totiž právě instituce a organizace, kdo nám zprostředkovává realitu běžného života. Moderní člověk již totiž není soběstačný v zajišťování svého živobytí, ale musí se spoléhat na organizace, v jejichž pozadí stojí nesčetné zástupy anonymních lidí, na nichž jsme ve svém důsledku závislí. Tento fakt současně v mnohém ovlivňuje naše každodenní jednání a odpovědnost, kterou za ně neseme, neboť v praxi nevstupujeme pouze jako „soukromí občan“, kdy disponujeme s vlastním majetkem a neseme plnou odpovědnost za vlastní činy, nýbrž jednáme také „v roli“. Nejčastěji je to role zaměstnance, který jedná na základě pokynů nadřízených, zachází s majetkem a pravomocemi, jež mu byly svěřeny k určitému účelu, a odpovídá za ně v omezené míře. Tato dichotomie našeho každodenního jednání je charakteristickým rysem dnešní společnosti. A právě to je i jedním z úskalí tzv. institucionální morálky, kdy jedinec musí oddělovat své vlastní zájmy od svěřené role, v níž se očekává loajalita k zaměstnavateli. Avšak ani ta z člověka nesnímá jeho odpovědnost lidské osoby a nesmí znamenat páchání ničemností. Skutečná etika jako aristotelské hledání dobrého, lepšího a nejlepšího však usiluje o něco jiného a Sokol tento úkol člověka vidí v přijetí širší odpovědnosti za nám svěřené instituce a organizace a jejich všestranné kultivaci v zájmu všech.

Tolik stručně k obsahu Sokolovy nové knihy. Po jejím prostudování jsem přesvědčen, že se jedná o dílo mimořádně zdařilé hned v několika směrech: ačkoli jde o knihu odbornou a vysoce fundovanou, je podobně jako další autorovy texty psána jazykem přístupným i laikům, kteří nemají hlubší vzdělání v systematické filosofii. V tom tkví její nemalý přínos, neboť skutečně může přispívat k obecné vzdělanosti. Přesto je to spis, který vyžaduje čtenáře připraveného číst a přemýšlet! Sokol ve svém výkladu navíc odkazuje na řadu autorů a jejich děl, takže kniha může posloužit i jako určité

vodítko pro studium primární literatury. Tento text ale není pouhým prostředkem k prvotnímu přiblížení k etice, nýbrž je podle mého názoru i velmi cenným příspěvkem Jana Sokola k pojetí této filosofické disciplíny vůbec, a osloví tak jistě i čtenáře s etikou již obeznámené — zejména pak v pasážích věnovaných citované etice dědice, ale i dalších, originálně pojatých partiích.

Pokud jde o profesionály z oboru sociální práce, v jejichž kurikulu by měla mít etika své nezastupitelné místo, doporučuji jim recenzovaný text jako vítané expoé do etiky v obecnějších souvislostech, na něž pak lze volně navázat studiem vybraných pramenů, jež se vztahují k etice sociální práce stricto sensu. Povinnou literaturou by pak pro ně mělo být minimálně Sokolovo vymezení termínů mrav, morálka a etika a v neposlední řadě i závěrečné pasáže knihy věnované institucím a jednání v rolích. Avšak předložený text je natolik hutným a soudržným celkem, že jej lze podle mého názoru stěží dostatečně ocenit bez úplného přečtení.

Ani několik málo překlepů či nedostatků ve formátování textu, bez nichž se asi žádná kniha zcela neobejde, nemůže nijak snížit kvalitu této velmi povedené monografie, jíž s radostí doporučuji všem potenciálním čtenářům, ať už z řad „etických“ začátečníků či pokročilých, studentů i odborníků či kohokoli jiného, kdo se chce s etikou blíže seznámit.

Snad jen jedno drobné upozornění závěrem: nehleďte v této knize snadné návody, jak správně jednat nebo jak se zachovat v určitých situacích, ale spíše obecné zásady a podněty k promyšlení a reflexi vlastního konání. Ostatně takovéto univerzálně platné pokyny nelze očekávat ani od jiných seriózně pojatých knih, neboť kdyby tomu tak bylo, nemusela by etika vůbec existovat. Lidské jednání, jeho důsledky a odpovědnost za ně, stejně tak jako sociální a situační kontexty, jsou totiž až příliš rozmanité a složité.

Josef Vošmik